

податку на прибуток підприємств (реєстр. № 2795 від 07.05.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2795&skl=9

16. Про порядок денний четвертої сесії Верховної Ради України восьмого скликання: Постанова Верховної Ради України від 3.02.2016 р. № 974-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974-viii>

* *Ковальова Юлія Олександрівна – аспірантка кафедри адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, юрист ТОВ «ЮКФ «ШЛД».*

УДК 342.9 : 35.078.18

Валерій Кузьменко *

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Стаття присвячена проблематиці особливостей застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві та процесуальному законодавстві зарубіжних країн (Франції, Німеччини, Польщі, Казахстану, Білорусі, Російської Федерації, Латвії, Естонії, США). Встановлено наявність інституційного та консолідованого (на рівні окремого структурного підрозділу процесуального кодексу) підходів до законодавчого закріплення заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві зарубіжних країн, які розглядаються.

Ключові слова: адміністративний суд, адміністративне судочинство зарубіжних країн, державний примус, заходи процесуального примусу.

Кузьменко В. А. Особенности применения мер процессуального принуждения в административном судопроизводстве зарубежных стран.

Статья посвящена проблематике особенностей применения мер процессуального принуждения в административном судопроизводстве и процессуальном законодательстве зарубежных стран (Франции, Германии, Польши, Казахстана, Беларуси, Российской Федерации, Латвии, Эстонии, США). Установлено наличие институционального и консолидированного (на уровне отдельного структурного подразделения процессуального кодекса) подходов к законодательному закреплению мер процессуального принуждения в административном судопроизводстве рассматриваемых зарубежных стран.

Ключевые слова: административный суд, административное судопроизводство зарубежных стран, государственное принуждение, меры процессуального принуждения.

Kuzmenko V. A. Characteristics of the usage of procedural compulsion in administrative proceedings in foreign countries.

The article is devoted to characteristics of the usage of procedural compulsion in administrative proceedings in foreign countries (France, Germany, Poland, Kazakhstan, Belarus, the Russian Federation, Latvia, Estonia, the United States). The attendance of institutional and consolidated (at the level of an individual structural part of Procedural Code) approaches to the legislative consolidation of procedural compulsion in administrative proceedings considered foreign countries.

Keywords: administrative court, administrative proceedings in foreign countries, state compulsion, procedural compulsion measures.

Раціональним інструментом протидії недобросовісній поведінці учасників адміністративного судового процесу, як наслідок, важливим засобом забезпечення ефективності правосуддя є застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві. Чинний Кодекс адміністративного

судочинства (надалі – КАС) України містить самостійний Розділ VI, який стосується застосування заходів процесуального примусу, спрямованих саме на припинення порушень процесуальних норм та забезпечення виконання окремими учасниками адміністративного процесу своїх процесуальних обов'язків.

Адміністративне судочинство має своїм завданням захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій (стаття 2 КАС України).

Тому науково-теоретичне та праксеологічне дослідження правової природи та значення адміністративної юстиції, її окремих інститутів, у тому числі правове регулювання здійснення адміністративного судочинства в зарубіжних країнах вбачається надзвичайно актуальним.

Метою даної статті є встановлення і дослідження особливостей застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві зарубіжних країн.

Юридична проблематика застосування заходів процесуального примусу при здійсненні судочинства у науковій літературі висвітлена недостатньо. Тут необхідно виділити дослідження О. В. Кузьменко та О. І. Панченка «Особливості застосування заходів процесуального примусу в адміністративних судах головуючим у судовому засіданні» [1], а також доробки представників науки цивільного процесу В. В. Комарова, О. В. Рожнова, С. С. Бичкової, С. В. Васильєва та ін.

Державний примус в адміністративному судочинстві реалізується адміністративним судом у ході провадження в адміністративній справі та покликаний забезпечувати стан захищеності прав учасників процесу, а також гарантувати належний порядок здійснення правосуддя і досягнення цілей адміністративного судочинства. Примус виникає у рамках здійснення адміністративного судочинства (адміністративного процесу), оскільки визначений нормами адміністративного процесуального права, яке своїм предметом має саме суспільні відносини, що виникають між адміністративним судом та іншими суб'єктами адміністративно-процесуальних відносин з приводу розгляду та вирішення справи адміністративної юрисдикції. Примус може бути застосований у випадках, визначених законом, протягом усього процесу по справі.

Насамперед, необхідно відмітити, що у більшості країн Європи, США такий цілісний інститут, як процесуальна відповідальність чи заходи процесуального примусу при здійсненні судочинства, відсутній.

У Франції, Німеччині, Польщі цивільним процесуальним законодавством передбачаються окремі заходи процесуального примусу, як правило, у тих главах, які регулюють судовий розгляд [2, с. 371].

Навіть за наявності закріплення в окремих правових нормах, вони спрямовані виключно в цілях реалізації завдань судочинства до осіб, що беруть участь в справі, інших учасників процесу, до окремих громадян і юридичних осіб за втручання в розгляд судових справ, загрозу по відношенню до судді, невиконання судових ухвал, прояву неповаги до суду, порушення порядку в судовому засіданні, за неприйняття заходів по виконанню ухвали судді, суду та інші протиправні дії [3, с. 229].

Зокрема, стаття 24 Цивільного процесуального кодексу Франції закріплює обов'язок проявляти стриманість, тобто обов'язок сторін у всіх випадках проявляти належну повагу до суду та осіб, присутніх в залі судового засідання. Стаття 439 Кодексу визначає обов'язок поводити себе гідно та ставитися до суду з належною повагою, передбачає можливість головуючого видалити із зали будь-яку особу, яка не виконує його розпоряджень, що не виключає можливості порушення проти такої особи кримінального чи дисциплінарного переслідування [4, с. 39, 117].

Натомість у Казахстані та Білорусі цивільним процесуальним законодавством передбачені окремі глави для закріплення заходів процесуального примусу та заходів процесуальної відповідальності.

Зокрема, Глава 9 ЦПК Казахстану встановлює заходи примусу та відповідальності за прояв неповаги до суду [5].

Глава 19 ЦПК Республіки Білорусь розкриває підстави та види процесуального впливу. Стаття 168 «Умови та види процесуального впливу» визначає, що учасники цивільного судочинства повинні добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами та виконувати процесуальні обов'язки. У разі зловживання процесуальними правами або умисного невиконання процесуальних обов'язків учасниками цивільного судочинства та іншими особами, до винної особи відповідно до норм цього Кодексу та інших законів можуть бути застосовані такі види процесуального впливу, як попередження; видалення із залу суду; привід (примусове доставлення до зали судового засідання або іншого місця вчинення процесуальної дії); покладання обов'язку на недобросовісних учасників цивільного судочинства відшкодувати судові витрати у випадках, передбачених цим Кодексом. При вчиненні правопорушень, передбачених частиною другою цієї статті, у випадках, встановлених законами Республіки Білорусь, до винних осіб можуть застосовуватися заходи адміністративної та кримінальної відповідальності [6].

Статтею 116 (Глава 11 «Заходи процесуального примусу» Розділу II) Кодексу адміністративного судочинства Російської Федерації від 20 лютого 2015 року [7] «Поняття і види заходів процесуального примусу» визначено, що заходами процесуального примусу є встановлені цим Кодексом дії, які застосовуються до осіб, які порушують встановлені в суді правила та перешкоджають здійсненню адміністративного судочинства. До заходів процесуального примусу відносяться: обмеження виступу учасника судового розгляду чи позбавлення учасника судового розгляду слова; попередження; видалення із залу судового засідання; привід; зобов'язання про явку; судовий штраф. Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє цю особу від виконання відповідних обов'язків, встановлених Кодексом або судом на підставі положень цього Кодексу.

Статтею 117 Кодексу визначено підстави та порядок застосування заходів процесуального примусу. Так, заходи процесуального примусу застосовуються негайно після вчинення особою відповідного порушення. За одне порушення може бути застосовано один захід процесуального примусу. На застосування заходів процесуального примусу, передбачених пунктом 1 частини 2 статті 116 цього Кодексу, суд вказує в протоколі судового засідання. Заперечення особи, щодо якої вжито такі заходи, також заносяться до протоколу судового засідання. Застосування цих заходів може бути оскаржено у разі оскарження рішення суду. Про застосування заходів процесуального примусу, передбачених пунктами 2–6 частини 2 статті 116 цього Кодексу, суд виносить ухвалу. В ухвалі вказується особа, щодо якої її винесено, місце проживання або місце перебування цієї особи, підстави застосування заходів процесуального примусу, інші необхідні відомості, в тому числі передбачені частиною 1 статті 199 цього Кодексу. Ухвала суду про застосування заходу процесуального примусу може бути оскаржена окремо від рішення суду.

Варто відзначити, що застосування до особи одного чи кількох заходів процесуального примусу не звільняє її від необхідності виконання процесуальних обов'язків.

Поняття і зміст окремих заходів процесуального примусу розкривається у статтях 118–123 Кодексу. Згідно з положеннями статті 118 Кодексу «Обмеження виступу учасника судового розгляду, позбавлення учасника судового розгляду слова» у разі порушення учасником судового розгляду правил виступу в судовому засіданні головуючий у судовому засіданні має право: обмежити від імені суду його виступ, якщо учасник судового розгляду стосується питання, що не має відношення до судового розгляду; позбавити його від імені суду слова, якщо учасник судового розгляду самовільно порушує послідовність виступів, двічі не виконує вимоги головуючого, допускає грубі висловлювання або образливі вислови або закликає до здійснення дій, переслідуваних відповідно до закону.

Статтею 119 «Попередження і видалення із залу судового засідання» встановлено, що у разі порушення учасником судового розгляду порядку в судовому засіданні головуючий у судовому засіданні має право: оголосити йому від імені суду попередження; видалити його від імені суду з залу судового засідання на весь час судового засідання або на його частину.

Крім цього, громадяни, присутні в судовому засіданні, за повторне порушення порядку в судовому засіданні видаляються за розпорядженням головуєчого в судовому засіданні із залу засідання суду на весь час судового засідання.

Відповідно до статті 120 «Привід» якщо належним чином повідомлена особа, участь якої в судовому розгляді відповідно до закону є обов'язковою або визнана судом обов'язковою, або належним чином повідомлений свідок повторно не з'явилися в суд без поважних причин або не повідомили про причини неявки, щодо них судом може бути винесено ухвалу про застосування приводу, який здійснюється територіальним органом федерального органу виконавчої влади із забезпечення встановленого порядку діяльності судів і виконання судових актів і актів інших органів (яким є Федеральна служба судових приставів). Стягнення витрат на привід здійснюється на підставі відповідної заяви цього територіального органу в порядку, встановленому главою 33 цього Кодексу. Привід не може застосовуватися до неповнолітніх осіб, вагітних жінок, осіб, які через хворобу, вік або інші поважні причини не в змозі з'явитися в судове засідання за викликом суду. В ухвалі суду про привід крім відомостей, передбачених частиною 4 статті 117 цього Кодексу, зазначається дата, час і місце, куди особа повинна бути доставлена, а також якому територіальному органу щодо забезпечення порядку діяльності судів і виконання актів доручається здійснення приводу. Ухвала суду про привід негайно передається на виконання до територіального органу щодо забезпечення встановленого порядку діяльності судів і виконання актів за місцем провадження в адміністративній справі або за місцем проживання, місцем перебування (знаходження), місця роботи, служби або навчання особи, яка підлягає приводу.

Згідно зі статтею 121 «Зобов'язання про явку» до особи, участь якої в судовому розгляді відповідно до закону є обов'язковою або визнана судом обов'язковою, за необхідності може бути застосовано захід процесуального примусу у вигляді зобов'язання про явку. Зобов'язання про явку – це оформлене в письмовій формі зобов'язання особи, зазначеної в частині 1 цієї статті, своєчасно з'являтися за викликом суду в судове засідання, а в разі зміни місця проживання або місця перебування (знаходження) негайно повідомляти про це суд. До особи, яка не виконала зобов'язання про явку, можуть бути застосовані заходи процесуального примусу, передбачені статтями 120 і 122 цього Кодексу.

Стаття 122 «Накладення судових штрафів» визначає, що судові штрафи накладаються судом у випадках, передбачених цим Кодексом. Розмір судового штрафу, що накладається на орган державної влади, інший державний орган, не може перевищувати ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на орган місцевого самоврядування, інші органи та організації, які наділені окремими державними або іншими публічними повноваженнями, – вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на організацію – п'ятдесяти тисяч рублів, на посадову особу – тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на державного чи муніципального службовця – десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на громадянина – п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Суд має право накласти судовий штраф на осіб, які беруть участь у справі, та інших присутніх у залі судового засідання осіб за проявлену ними неповагу до суду. Судовий штраф за неповагу до суду накладається, якщо вчинені дії не тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Судові штрафи, накладені судом на посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування та інших органів, організацій, на державних і муніципальних службовців, стягуються з особистих коштів цих осіб. Судові штрафи стягуються в дохід федерального бюджету.

Порядок розгляду питання про накладення судового штрафу визначений статтею 123 Кодексу, відповідно до якої питання про накладення на особу судового штрафу вирішується в судовому засіданні. За результатами розгляду питання про накладення судового штрафу суд виносить мотивовану ухвалу. На ухвалу про накладення судового штрафу може бути подана скарга особою, на яку накладено судовий штраф, протягом місяця з дня отримання копії даного визначення.

Відповідно до статті 140 Глави 16 «Процесуальні заходи примусу» Адміністративно-процесуального закону, прийнятого Сеймом Латвії 25 жовтня 2001 року в редакції від

1 лютого 2004 року [8], у випадках, встановлених цим Законом, суд може застосувати такі процесуальні заходи примусу як: попередження; видалення із залу засідань; штраф; примусовий привід до суду.

Стаття 141 Кодексу «Попередження» визначає, що особі, яка порушує порядок під час судового розгляду справи, головуєчий в судовому засіданні оголошує попередження. Про це робиться відмітка в протоколі судового засідання.

Згідно зі статтею 142 «Видалення із залу засідань» у разі повторного порушення порядку учасником адміністративного процесу, свідком, експертом або перекладачем постановою суду він може бути видалений із залу засідань. Інші присутні особи, які порушують порядок, можуть бути видалені розпорядженням головуєчого в судовому засіданні і без попереднього попередження.

Стаття 143 «Штраф» встановлює, що суд накладає штраф в розмірах, встановлених цим Законом. Копія постанови суду про накладення штрафу невідкладно надсилається особі, на яку накладено штраф. Ця особа в 30-денний термін після отримання постанови про накладення штрафу представляє в суд документи, що підтверджують сплату штрафу. Особа, на яку накладено штраф, в десятиденний термін після одержання копії ухвали може звернутися до суду, який наклав штраф, з клопотанням про звільнення від сплати штрафу або зменшення його розміру. Заява розглядається в судовому засіданні з попереднім повідомленням про засідання особи, на яку накладено штраф. Неявка цієї особи не є перешкодою до розгляду заяви. Ухвала суду оскарженню не підлягає. Штраф, накладений на посадову особу, сплачується нею зі своїх особистих коштів.

Стаття 144 «Примусовий привід» визначає, що суд може винести ухвалу про примусовий привід свідка до суду. Ухвалу про це виконує вказана судом установа поліції.

Адміністративно-процесуальним кодексом Естонії від 27 січня 2011 року [9] у статті 28 «Обов'язки учасників процесу» встановлено, що учасники процесу зобов'язані сумлінно користуватися своїми процесуальними правами. Суд не допускає зловживання учасниками процесу, їх представниками або консультантами своїми правами, затягування процесу і введення суду в оману. Суд може накласти штраф на учасника процесу, який зловмисно перешкоджає правильному та швидкому з мінімально можливими витратами розгляду справи.

Необхідно відмітити, що у країнах англо-американської системи приватного права також існують різні підходи до застосування примусових заходів за недобросовісну та неправомірну поведінку в судовому процесі. У США застосовуються такі заходи як покладання на правопорушника судових витрат іншої сторони, штраф на користь держави, попередження. Причому всі ці заходи можуть застосовуватися окремо або у поєднанні між собою. Англійський процес пішов по шляху обмеження можливості порушника здійснювати свої процесуальні права надалі. Обидва підходи направлено на досягнення мети процесуальних санкцій – забезпечення ефективного правосуддя, запобігання порушенням надалі [10, с. 21–22].

Отже, слід констатувати наявність двох відмінних підходів до законодавчого закріплення заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві деяких зарубіжних країн: інституційний (закріплення таких заходів в межах різних структурних підрозділів кодифікованого акта у Франції, Естонії); консолідований (закріплення заходів процесуального примусу на рівні окремого структурного підрозділу процесуального кодексу, як в Україні, Казахстані, Білорусі, Латвії).

Список використаних джерел:

1. Кузьменко О. Особливості застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві головуєчим у судовому засіданні / О. Кузьменко, О. Панченко // Право України. – 2008. – № 10. – С. 31–37.

2. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 928 с.

3. Васильев С. В. Гражданское судопроизводство государств–участников СНГ / С. В. Васильев. – Х. : Харьков юридический, 2008. – 512 с.

4. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции [Текст] / пер. с франц. В. Захватаев / отв. ред. А. Довгерт. – К. : Истина, 2004. – 544 с.

5. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 июля 1999 г. № 411 // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 1999. – № 18. – Ст. 644 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://e.gov.kz/wps/wcm/connect/3671310047cf846285789df79045eedb/K990000411_20110325.htm?MOD=AJPERES&CACHEID=3671310047cf846285789df79045eedb&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0

6. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь от 11 января 1999 г. № 238–3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kodeksy.by/grazhdanskiy-processualnyu-kodeks/statya-168>

7. Кодекс административного судопроизводства РФ по состоянию на 2016 год. – М. : Эксмо, 2016. – 208 с.

8. Адміністративно-процесуальний закон Латвії від 25 жовтня 2001 року // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018406.pdf>

9. Адміністративно-процесуальний кодекс Естонії від 27 січня 2011 року [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/АДМИНИСТРАТИВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ%20КОДЕКС_29.03.2015.pdf

10. Гальперин, М. Л. Ответственность в современном гражданском судопроизводстве [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / М. Л. Гальперин. – Санкт-Петербург, 2009. – 27 с.

* *Кузьменко Валерій Анатолійович – суддя Окружного адміністративного суду міста Києва.*

УДК 342.9

Віктор Ладиченко *

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПИТНУ ВОДУ

У статті досліджується державна політика в сфері забезпечення права людини на питну воду; виходячи з європейського вектору України проаналізовано та запропоновано шляхи подальшого вдосконалення державної політики України в сфері якості питної води та водопостачання як засобу забезпечення права людини на якісну питну воду в контексті забезпечення безпеки як держави в цілому, так і її громадян; проаналізовано стан законодавчого забезпечення права людини на питну воду в Україні, запропоновано основні принципи Концепції реалізації права людини на якісну та безпечну питну воду.

Ключові слова: права людини, питна вода, безпека, якість, державна політика, концепція права людини на якісну та безпечну питну воду.

Ладыченко В. В. Государственная политика в сфере обеспечения права человека на питьевую воду.

В статье исследуется государственная политика в сфере обеспечения права человека на питьевую воду; исходя из европейского вектора Украины проанализированы и предложены пути дальнейшего совершенствования государственной политики Украины в сфере качества питьевой воды и водоснабжения как средства обеспечения права человека на качественную питьевую воду в контексте обеспечения безопасности как государства в целом, так и его граждан; проанализировано состояние законодательного обеспечения права человека на питьевую воду в Украине, предложены основные принципы Концепции реализации права человека на качественную и безопасную питьевую воду.

Ключевые слова: права человека, питьевая вода, безопасность, качество, государственная политика, концепция права человека на качественную и безопасную питьевую воду.